

MISR TARIXINI DAVRLASHTIRISH MASALASI

Safarov Asilbek

SHDPI 1- BOSQICH TALABASI

Otamurodov Doniyorbek

SHDPI 2- BOSQICH TALABASI

Annotatsiya: Ushbu maqolada Misr tarixini davrlashtirish masalasi, qadimgi sivilizatsiyaning uzoq va murakkab tarixiy rivojlanishini tizimli o'rganish uchun muhim ahamiyatga ega. Misr tarixi ko'pincha an'anaviy usulda uch asosiy davrga bo'linadi: Qadimgi podsholik, O'rta podsholik va Yangi podsholik, shuningdek, ularning o'rtasida joylashgan O'tish davrlari. Bu davrlar Misrning siyosiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishi, shuningdek, hukmdor sulolalar faoliyatiga bog'liq holda farqalanadi

Kalit so'zlar: Misr tarixi Davrlashtirish Qadimgi podsholik O'rta podsholik Yangi podsholik O'tish davrlari Fir'avnlr sulolalari Nil vodiysi Piramidalar Manefon Qadimgi Misr yozuvlari Arxeologik tadqiqotlar Siyosiy tarix Madaniy rivojlanish Qadimgi sivilizatsiya Misr dinlari Xronologiya masalasi Gerodot asarlari Savdo va iqtisod Harbiy bosqinlar

(1)Qadimgi misrliklar dunyo tarixidagi eng qadimiy, paydo bo'lishi er.av. IV asr o'rtasiga borib taqaladigan sivilizatsiyani yaratdilar. Qadimiy Misr Nil daryosi vodiysida, uning birinchi ostonasidan to O'rta er dengizi sohillarigacha yoyilgan hududda joylashgan edi.

Gerodot Misrni —Nil tuhfasi deb atagan edi. Qadimgi Misrning uch ming yillik tarixi bir nechta yirik tarixiy davrlarga bo'linib, ularning har biri qadimiy Misr sivilizatsiyasining o'ziga xos oyoqqa turish, ko'tarilish va rivojlanish paog'nasi bo'lgan. Qadimgi podsholik davridagi Misr (er.av.XVIII-XXIII asrlar). Mahsuldor dehqonchilik Qadimgi podsholik davridagi Misr davlati iqtisodi va boyligining asosi bo'lgan. Hunarmandchilik va texnikaning asosiy uch sohasida sezilarli yutuqlarga erishilgan. Bular: mis quyish, toshga ishlov berish va kulolchilik. Ishlab chiqarishda misni qo'llash katta ahamiyatga ega bo'lib, u insonning texnik imkoniyatlarini kengaytirdi. (3)Qadimgi podsholik davri toshdan ulug'vor inshootlar (piramidalar, ehromlar, qal'a devorlari) qurishning boshlanishi bo'lib, u toshga ishlov berishning yuksak san'atiga ehtiyoj tug'dirdi

Hukmdor tabaqaning imtiyozlarini himoya qilishga, sug'oriladigan dehqonchilikni tashkil etishga, jamoat tartibini saqlab turishga zarurat ko'psonliva yaxshi tashkil etilgan davlat boshqaruvini yaratishga olib keldi. U uchta asosiy bo'g'indan iborat edi: markaziy, viloyat va mahalliy (jamoayashash joylari darajasida) boshqaruvi. Markaziy boshqaruv tepasida shoh turib, u Yuqori va Quyi Misr shohi, Gor xudosining timsoli unvonlarini olgan. Fir'avn Misr davlatining alohida qudratining timsoli hisoblanib, to'liq hokimiyatga ega, ya'ni o'z qo'l ostida qonun chiqarish, ijroiya va sud hokimiyatlarini ushlab turar edi

Butun Misr ulkan manbalarining markaziy hukumat qo'l ostida to'planganligi tashqi siyosatda ham muvaffaqiyatlarga olib keldi. To'rtinchi sulolaning asoschisi Snofru (er.av. XXVIII asr) o'ta faol bosqinchilik faoliyati yuritdi. Uning boshchiligida Misr tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlari ishlab chiqildi: 1. Janubga, Nubiyaga. 2 Shimoliy-sharqqa, Sinay va Falastinga. 3. G'arbga, Liviya qabilalari tomonga. Bu yo'nalishlarda u katta g'alabaga erishdi. Ammo 4-sulolaning boshqaruvi oxirida Misrda ichki vaziyat murakkablashdi. Ulkan piramidalarni qurish va faol bosqinchilik siyosatini o'tkazishda davlatning barcha kuchlarini agressiv harakatini talab qildi

(2) Yangi podsholik davrida buyuk Misr davlati (er.av.XVI-XII asrlar). Giksoslar bilan kurashga Misrning avvalgi poytaxti – Amon xudosi sanamining umummisr markazi joylashgan Fiva shahri hukmdorlari bosh bo'ldilar. Janubiy sulolaning fir'avnlaridan biri Kamesu bosqinchilarni Misrdan haydab chiqarish uchun bo'lgan kurashga bosh bo'ldi. Ajnabiylar bilan bo'lgan kurashni Kamesuning ukasi fir'avn Yaxmos tomonidan davom ettirilib, tugallanadi. Misrning ajoyib davri – qariyb besh yuz yil davom etgan Yangi podsholik davri 18-20-sulolalarni (taxm.er.av.1554 – 1075 yy.) qamrab olgan. Aynan shu davrda hududi bo'yicha katta Misr davlati bunyod etildi, qadimgi Misr sivilizatsiyasi (tamadduni) esa o'z taraqqiyotining eng baland cho'qqilariga ko'tarildi. Fir'avnlar, ulkan kuch va moddiy boyliklarga ega bo'lgan holda, xo'jalik hayotini jonlantirishga va eng avvalo qishloq xo'jaligini gullab-yashnatishga yordam beruvchi siyosatni o'tkazar edilar. Mehnat qurollarini yasash uchun (ayniqsa 19-sulola davridan) eng ko'p qo'llana boshlagan narsa bronza bo'ldi. Yangi podsholik davrida Misr iqtisodi qishloq xo'jaligi va hunarmandchilik mahsulotlarini ilgari vaqtlardan ko'ra ko'proq ishlab chiqara boshlagan edi. Misrning ijtimoiy hayotidagi muhim o'zgarish bu quldorchilik munosabatlarining tarqalishi va mustahkamlanishi bo'ldi. Qullar qatori zafarli bosib olishlardan so'ng haydab kelinadigan yuz minglab asrlar hisobiga o'sib borar edi. Qullarning katta qismini o'zga yurtliklar: Falastin, Suriya, Finikiyadan, livanliklar, nubiyaliklar va boshqalar tashkil qilar edi. Zodagonlar, saroy a'yonlari va oliy kohinlar, armiyaning qo'mondonlik tarkibida, markaziy va noma boshqaruv apparatining amaldorlari qo'l ostida to'planar edi. Qullarni boy er egalari va hunarmandlar sotib olishlari mumkin edi. Quldorchilik munosabatlari Qadimgi Misr ijtimoiy munosabatlarining umumiy tizimida muhim rol o'ynay boshlaydi. Dastlabki vaqtlarda 13-sulola Misr fir'avnlarini qo'llab turgan noma zodagonlari va oliy kohinlar yuqori qatlami bosqinchiliklardan katta foyda ko'rdilar. Harbiy-siyosiy jihatdan o'nglanishning boshi Xoremxeb (er.av.1334-1306 yy.) faoliyati bilan bog'liq edi. Xoremxeb dastlab hokim sinf va armiya saflarida ichki jipslashuvni masad qilib qo'ygan bir qator islohotlarga kirishadi. Xoremxeb davrida Misr davlatining ichki va tashqi qudratini qayta tiklash uchun sharoitlar yaratiladi. Uning vorislari Ramzes I va Seti I, mustahkamlanib qolgan harbiy-iqtisodiy kuchga suyangan holda ham shimoliy, ham janubiy yo'nalishlarda kuchli tashqi siyosat o'tkazishga kirishadilar.

(2) Er.av.XI asr boshida Ramzes 11 (taxm. er.av. 1075 y.) o'limidan so'ng 20-sulola tugaydi. Janubda Fivadagi hokimiyat Amon xudosi oliy kohini Xerixor qo'l ostiga o'tadi. Shimolda Tanisda esa 21-sulolaning asoschisi, faqat Quyi Misrda hokimlik qilgan qandaydir Smendes (Nesubanebdjed) qo'lga o'tadi. Bunday voqealar bilan Misr tarixining eng yorqin davri – Yangi podsholik davri tugadi. Taxminan er.av. 1075 yilda Yangi podsholikning yagona markaziy davlati yiqilishi bilan Misr o'z tarixining Keyingi (Kech) davriga kiradi (er.av. 1075-332 yy.). Qadimgi Misr madaniyati. Misr madaniyati qariyb to'rt ming yil yaratilib, taraqqiyotining uzoq va murakkab yo'lini bosib o'tdi. Qadimgi misrliklar dini Nil vodiysi tabiiy sharoitlarining xususiyatlarini jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy taraqqiyotining o'ziga xosliklarini aks ettirgan. Misrliklar quyosh, oy, Nil daryosi, halokatli sahro, odamga xavf soluvchi yirtqich hayvonlar, tabiatning turli kuchlariga sig'inar edilar. (1) Dehqonchilikdagi sug'orish tizimi tashkilotchisi, odamlar va tabiiy kuchlar hukmdori hisoblangan podsholik qilayotgan fir'avn ham izzat-ikrom ob'ektiga aylanadi. (3) Misr dini uzoq yo'lni bosib o'tib, Yangi podsholik davriga kelib tugallangan diniy tizimga aylanadi. Eng ko'p hurmat qilingan oliy xudolar: sig'inish markazi Geliopolda joylashgan kunduzgi osmonda samoviy otda aylanib yuruvchi quyosh xudosi Ra, sig'inish markazi Memfis bo'lgan bir so'zi bilan xudolar va butun dunyoni yaratgan xudoxoliq Ptax hisoblangan. Fivaliklar Ra xudosining bir qator vazifalarini qo'shgan holda Amon xudosini ilgari suradilar va u Misrning eng asosiy xudolaridan biriga aylanadi. Amon-Ra dunyoning yaratuvchisi, podsho hokimiyati, Misr qudrati homiysi hisoblanar edi. Qadimgi Misr xudolari ichida Osiris ham mashhur bo'lib, u o'luvchi va tiriluvchi tabiatning timsoli, narigi dunyo egasi, shoh hokimiyati homiysi hisoblanardi. (2) Uning singlisi va ayoli Isida xudo-ona, er-xotinlik va

onalik homiysi sifatida tushunilardi. Osiris va Isidaning o'g'li Xor osmon va nurning timsoli edi va fir'avning himoyachisi, uning yerdagi tajassumi hisoblanardi. Tot donolik va hisob xudosi bo'lib, ayol xudo Soxmet qudratli kuchning timsoli, ayol xudo Xatxor osmon, muhabbat va xursandchilik xudosi hisoblanardi. Nil Xapi nomi bilan hurmat qilingan. (1) Misr yozuvi er.av. IV asr oxirida paydo bo'lgan, shakllanishning uzoq yo'lini o'tgan va rivojlangan tizim sifatida O'rta podsholik davrida asos topdi. Er.av. II asr o'rtasiga kelib eng ko'p ishlatiladigan ierogliflar qariyb 700 tani tashkil qilar edi. Ular asosan tosh, loy lavhalar (ostrakon), yog'och va charmga yozilgan. Keyinchalik mashhur papiruslar kashf etildi. Ierogliflar asosan hokim sinf vakillariga o'rgatilar edi. Joser fir'avni uchun birinchi piramida qurilib, keyincha bu keng rivoj topdi. Misr madaniyati tizimida ilm yuqori darajaga ko'tarilib, matematika, astronomiya va meditsina juda kuchaydi. (1) Misr yozuvi er.av. IV asr oxirida paydo bo'lgan, shakllanishning uzoq yo'lini o'tgan va rivojlangan tizim sifatida O'rta podsholik davrida asos topdi. Er.av. II asr o'rtasiga kelib eng ko'p ishlatiladigan ierogliflar qariyb 700 tani tashkil qilar edi. Ular asosan tosh, loy lavhalar (ostrakon), yog'och va charmga yozilgan. Keyinchalik mashhur papiruslar kashf etildi. Ierogliflar asosan hokim sinf vakillariga o'rgatilar edi. Joser fir'avni uchun birinchi piramida qurilib, keyincha bu keng rivoj topdi. Misr madaniyati tizimida ilm yuqori darajaga ko'tarilib, matematika, astronomiya va meditsina juda kuchaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. ABDUJABBOR KABIROV. QADIMGI SHARQ TARIXI TOSHKENT 2016
2. RAJABOV RAVSHAN JAHON TARIXI 1 QISM .RAJABOV RAVSHAN TOSHKENT YANGI ASR AVLODI.
3. F.BOYNAZAROV QADIMGI DUNYO TARIXI.TOSHKENT 2002.
4. VSEVOLOD AVDIYEV QADIMGI SHARQ TARIXI TOSHKENT 1964.
5. ANATOLIY SAGDULLAYEV QADIMGI SHARQ TARIXI.
6. Begaliyev, N., Xumoyun, A., & Shahlo, S. (2024). RTA OSIYO GIDROTEXNIKA INSHOOTLAR TARIXI SARDOBA VA KORIZLAR MISOLIDA. UNIVERSAL JOURNAL OF LAW, FINANCE AND APPLIED SCIENCES, 2(9), 57-62.
7. Бегалиев, Н. (2024). БУХОРО–ҚАРШИ САВДО ЙЎЛИДА ЖОЙЛАШГАН САРДОБАЛАР. Science and innovation, 3(Special Issue 3), 141-144.
8. Begaliyev, N. X. (2022). ETNOLOGIK TADQIQOTLARDA TERMINOLOGIYA MUAMMOSI. Oriental Journal of Social Sciences, 2(2), 69-72.
9. Otamurodov, D. (2024). IMOM BUXORIY - BUYUK MUHADDIS ALLOMA. YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).
10. Sobit, K. (2023). THE LAUNCH OF SPIRITUAL AND EDUCATIONAL EVENTS IN THE NEIGHBORHOODS OF SHAHRISABZ CITY. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 6(1), 398-401.
11. Sunnatovich, Q. I., & Sobit, K. (2023). VARGANZA QISHLOG'IDAN TOPILGAN YODGORLIKLAR TARIXI (I-XV ASRLAR). JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING, 2(9), 33-35.
12. Bobokulovna, Q. F. (2024). RESPUBLIKA "TADBIRKOR AYOL" UYUSHMASINING AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOLANTIRISHDAGI ROLI. TADQIQOTLAR. UZ, 35(1), 111-113.
13. Qanoatova, F. (2024). TURIZM RESURSLARINI SHAKLLANTIRISHDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINING AHAMIYATI. YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).

14. Tolibov, N. (2024). EKOTURIZM SOHASIDA TARIXIY JOYLAR VA OBIDALARNING AHAMIYATI. YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).
15. Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2022. – C. 984-989.
16. Aralovna O. G. et al. Ecological globalization and its social place in the globalization system of processes //Journal of Survey in Fisheries Sciences. – 2023. – T. 10. – №. 1S. – C. 5000-5006.
17. Ayonovna A. S. The Need for the Formation of Environmental Education and Upbringing in Young People in the Conditions of Environmental Globalization //Global Scientific Review. – 2023. – T. 13. – C. 7-10.
18. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o‘g‘li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ‘ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.
19. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o‘g‘li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ‘ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.
20. Otamurodov, D. (2024). IMOM BUXORIY - BUYUK MUHADDIS ALLOMA. YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).